

Проф. д-р Сунчица Димитријоска

Институт за социјална работа и социјална политика

Филозофски факултет

Континуирано образование и надминување на социјалната исклученост на старите лица

Да се работи со стари лица е привилегија што ја имаат малку луѓе. Искуството, знаењето, толеранцијата се филозофија на живеење за која треба да се има добар учител.

Некогаш животот многу рано, само неколку мига по полнолетството, не отргнува од семејството и не доделува на добар учител во градот, надвор од местото на живеење. Колку силни емоции тој момент предизвикува кај мене и тешко е да се гледа денес од позиција на родител. Има мал број на возрасни луѓе кои може да станат добри ментори во нашиот живот и науката во која зачекоруваме.

Вие, професорке, предизвикувате многу пријатни чувства, бевте мој професор, полна со искуство, стил на живеење кој сакав да го копирам. Таа можност ја имаат малку студенти, да се даде можност да го планирате студирањето, а и понатаму кариерата и приватниот живот. Одбрав тема за магистратура - Потребите за социјална заштита на старите лица, и магистрирав, потоа тема - Системски пристап во социјалната работа со стари лица, и на неа докторирав. Го поддржував вашиот начин на работа, ги почитував вашите вредности во науката и ќе бидам искрена, ниту во еден момент не ми беше тешко. Работата, почитувањето на искуството, за мене стана мото на мојот живот.

Да се каже Ви благодарам професор Дивна, е малку, Вие ја определите и темата за овој труд, со Вашата идеја дека образованието е многу важно за надминување на социјалната исклученост, а посебно е важно за повозрасните лица.

Резиме

Во трудот се прави анализа на континуираното образование на старите лица во однос на: потребата, покриеноста, достапноста, обезбедениот квалитет, пречките во остварување на она што е дефинирано со законите во системот на образование.

Образованието на стари лица треба да доведе до значаен напредок во однос на искоренување на сиромаштијата и надминување на проблемите на старите лица во системите на: социјална заштита, пазарот на трудот/невработеноста, здравствената заштита, што доведува до натамошно социјално исклучување. Разликите во образованието на старата популација се извор на статусните разлики во подоцнежниот живот. Исклученоста на старите од континуираното образование е посебно изразена кај оние со незавршено основно, односно средно образование, посиромашните и лицата од руралните средини. Со ова се отвора простор за натамошно исклучување на старите лица.

Клучни зборови:

стари лица, континуирано образование и социјална исклученост.

Запоставено образование на постарите луѓе

Новите истражувања за постарите лица истакнуваат дека тие мора да добијат повеќе шанси за учење доколку сакаат да дадат свој придонес во заедницата, а притоа, да не бидат финансиски товар. Учењето треба да продолжи во текот на целиот живот.

Нашата историска концентрација на насочувањето на политиката и ресурсите кон младите луѓе не може да одговара на новите потреби. Кога луѓето ги менуваат своите работни места и начин на живот, тие треба да имаат можности да учат без разлика на возраста.

На луѓето треба да им се овозможи да направат „пресек на средното доба“ за да се прилагодат на подоцнежните фази од својот живот како вработени и да можат да планираат за пензија, која сега може да се случи неочекувано во секој момент, по навршувањето на 50-тата година од животот. Потребно е да има повеќе финансиски средства на располагање за поддршка на луѓето за создавање на чувството на идентитет и пронаоѓање на конструктивни улоги за „третото доба“ кога луѓето треба до го одржат идентитетот, здравјето, социјалната вклученост и благосостојбата за време на последните фази од својот живот.

Образование на старите лица

Во целиот свет се бележи пад на стапката на смртност и старите лица имаат многу подолг живот. Исто така, се забележува дека нивото на образование влијае врз здравјето и стапката на смртност. Членовите од пониските општествени класи, и кои се со пониско образование, имаат поголем ризик од болести, функционални недостатоци, и сл. Резултатите покажуваат дека високото ниво на образование го намалува ризикот од смрт. Овие разлики стануваат сè помали и исчезнуваат од моментот кога лицето ќе наполни 85 и повеќе години. Се вели дека доколку вашиот ум треба да остане бистар, тогаш образованието е најдобриот начин за тоа.

Новите истражувања покажуваат дека старите со пониско образование се ментално неподготвени, отколку оние кои не добиле образование до ова ниво. Пораката за образование е дека когнитивната функција може да се задржи и во староста. Постарите возрасни со ниво на писменост се склони кон повеќе здрави бенефиции од постарите лица со пониско ниво на писменост. Здравото стареење зависи од начинот на кој работи мозокот. Доброто образование води до соодветно функционирање на мозокот. Па така, ако некое лице одлучи да научи нешто дури на возраст од 50 години, нема никаква штета од тоа. Напротив, ќе придонесе кон поголеми здравствени придобивки.

Ова е предност за образованието, во однос на здравјето на личноста.

Од образовна гледна точка, развојот на животниот век е континуирана и активна постапка за справување со развојните задачи. Состојбата и степенот на образование на старите лица се особено важни. Развој на поединецот е еден вид на личен раст, кој се фокусира на стабилни и привремени придобивки на една личност. Кога лицето се едуцира, како образована личност подобро е подготвено да се соочи со специфичниот карактер на светот. Па така, доколку човек реши дополнително да се едуцира кога е постар, тогаш постојат поголеми шанси да се подготви за менталните, физичките и општествените предизвици. Образованието води кон создавање на знаења и помага во разбирање на придобивките од активностите, мислите и личното искуство. Разбирањето на животот и соодветните различни аспекти е можно само преку образованието.

Од суштинско значење е да се прави нешто како што е учењето, нешто што го поттикнува мозокот. Значи, образованието е клучот со кој се обезбедува мозокот секогаш да остане млад. Активности, како краток курс за учење на јазик, везење, изработка на столарија или компјутерско програмирање, на постарите лица им помагаат да се справат со основните проблеми на староста.

Образованието, значи, се смета за предуслов за остварување на развојните придобивки и подобро да се справат со проблемите на стареењето. Образованието помага во справувањето со надлежностите на животот, помага во создавањето на продуктивен живот во текот на староста и помага во изнаоѓањето на потенцијали за развој во текот на староста. Образованието е една од алатките што помага флексибилноста да остане непроменета и постарите лица брзо да научат како да се справат со староста.

Во студијата, во која се прикажува истражувањето на образовното ниво на лица на возраст помеѓу 55 и 65 години и функционалните ограничувања (Холандија, 1992 и 2002), се истакнува висока поврзаност на образованието и функционалната независност. Посебно е индикативен наодот за жени во овој животен период со ниско образование кои доминираат, а тоа значи дека се во најголем ризик од функционални ограничувања. Постои зависност помеѓу образованието и здравјето, со тоа што колку што одредено општество е помалку развиено, поврзаноста е сè поголема.

Податоците за одвојувањето на БДП за здравство заради демократските трендови во земјата, говорат дека во земјите на OECD тоа е зголемено од 7,7% во 1997 година, на 9% во 2004 година, заради што е потребно да се изнаоѓаат можности за запирање на зголемувањето на

овие трошоци. Еден од одговорите е зголемување на образованието, кое им помага на луѓето да живеат здрав живот, било директно или индиректно, со тоа што ќе имаат приходи кои ќе им го овозможат тоа.

Во компаративната студија (2004) за образование на старите лица во европските земји, тествани се четири принципи врз кои се заснова образованието: зајакнување, развој на компетенција, партиципација и интеграција. Социјалната партиципација и интеграција се најважни принципи во сите анализирани земји, зајакнувањето во западните земји и земјите од Средна Европа, но не и од Источна.

Нивото на образование на старите лица влијае врз мислењето на кое ниво треба да се решаваат проблемите на старите лица. Старите лица со повисок степен на образование сметаат дека нивните проблеми треба да се решаваат на највисоко ниво, државно ниво, а оние со пониско ниво на образование, на ниво на локална заедница.

Старите лица во периодот на рецесија се охрабруваат да го напуштат работното место, а во период на полна вработеност да се вратат на работа. Но, и во двата периода вработеноста е поголема кај старите лица кои имаат високо и вишо ниво на образование од оние со основно образование. Ниското образовно ниво е ризик да се стане функционално зависен.

Образование на старите лица во Република Македонија

Во Законот за образование на возрастните како последна фаза од едукативниот систем е предложено образование за третото доба. Тоа се однесува на можностите за создавање форми за едукација на старите лица сè додека функционираат нивните интелектуални капацитети. Во врска со ова е поглавјето 3 - Обука, преквалификација и доквалификација во Законот за вработување и осигурување во случај на невработеност.

Главна цел на образованието од аспект на надминување на социјалната исклученост е обезбедување на вклученост на возрастните лица без разлика на: пол, социјален и економски статус, етничка, верска припадност и место на живеење, да им се обезбеди еднаков пристап до образованието и еднакви можности за образование кое задоволува одредени стандарди на квалитет. Образованието, обично, се завршува во раните години на животот. Стекнатото образование и знаењето помагаат во подобро разбирање на светот и настаните околу нас, учењето и совладувањето на определни вештини. Во староста, степенот на образование може да биде корисен извор за совладување на непредвидливите животни состојби, може да влијае врз начинот како старото лице се соочува со новите животни состојби и заедно со животното искуство претставува добра основа за справување со истите (Подгороац С., 2008).

Во современо општество, како што е Република Македонија, со брзи промени во процесот и облиците на производство, знаењето стекнато со редовното образование застарува и пред старото лице да се пензионира. Потребно е индивидуално развивање на капацитетите преку доживотно учење за одржлив развој на општеството и благосостојбата на индивидуите.

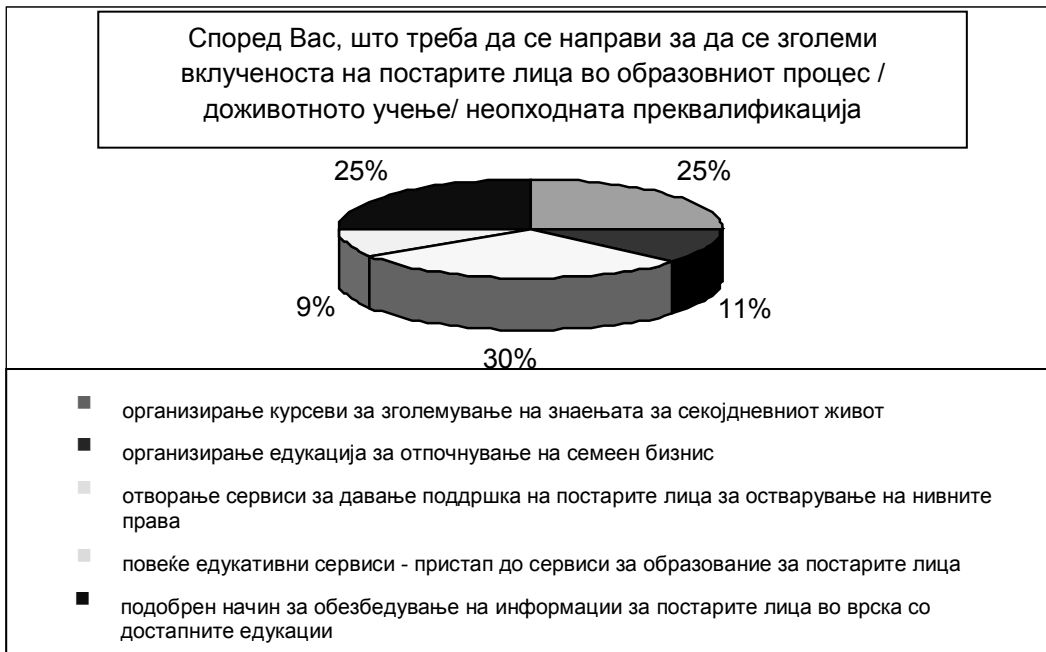
Во рамки на *Студијата за социјална исклученост на старите лица во Република Македонија* (Димитријоска, 2008) на репрезентативен примерок од 1.222 стари лица, лица над 54 години, како една област на проучувањето е и образованието на старите лица. Податоците покажуваат дека постојат и регионални разлики. Најголема вклученост на старите лица во доживотното образование има во скопскиот регион, а во останатите региони е мала вклученоста, посебно на лица кои се долго невработени. Исклученоста на старите од континуираното образование е посебно изразена кај оние со незавршено основно, односно средно образование, посиромашни и лица од рурални средини. Со ова се отвора простор за натамошно исклучување на старите лица.

Со истражувањето се обидовме да го согледаме мислењето на старите лица за образование/доедукација. При оценувањето на образованието/доедукацијата, 59,9% од старите лица се изјасниле дека

тоа е значајно (значајно и многу значајно), меѓутоа висок процент од нив, 21,1%, не знаеле да го оценат. Старите лица кои немаат завршено

основно образование, или имаат основно, се со мала мотивација за доедукација.

Графикон бр. 1 Мислење на постарите лица за потребните образовни форми за нивно вклучување во образованието

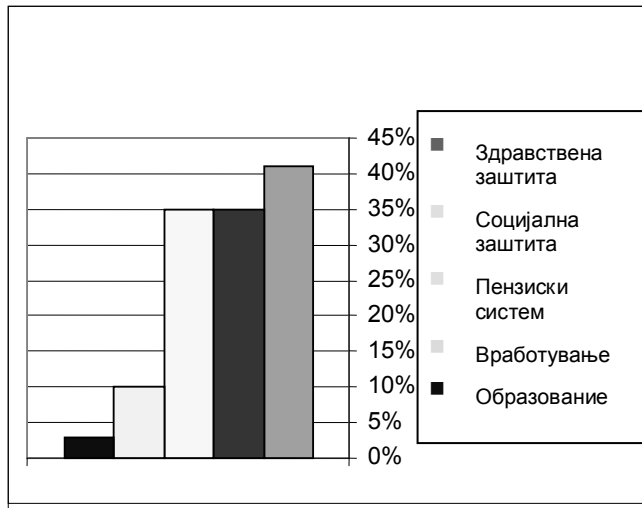
Предлози кои беа дадени од страна на старите лица за зголемување на нивната опфатеност со континуирано доживотно образование се: да се даде приоритет на отворањето центри за поддршка на старите во остварувањето на правата, за што се изјаснија 29,2% од нив; курсеви за зголемување на знаењата за секојдневното живеење; развој на информативниот систем за добивање на повеќе информации за можните едукации за старите лица.

За обезбедување на континуирано доживотно образование,

најголем број на стари лица, и тоа 46,5%, сметаат дека не е потребна помош.

Се воочува и мала мотивираност за едукација на старите лица. Кај поголемиот број од анкетираниите стари лица преовладува мислењето дека не е потребна едукација и вработување на лица над 54 години бидејќи има многу млади луѓе кои се образовани и невработени. А, на прашањето кој може да оствари континуирана едукација, 10,7% од старите лица сметаат дека тоа може да го остварат НВО.

Графикон бр. 2 Потребите на постарите лица за информации за правата и услугите од различни области

На прашањето колку повозрасна популација е вклучена во образовниот процес поради стекнување на вештини за вработување или поради индивидуални интереси, само 14,5% од старите лица истакнаа дека се вклучени поради стекнување на вештини за вработување. Голем број на стари лица не се вклучени во процесот на образование и тоа поради немање на интерес - 25,4%, а 21,3% од старите лица сметаат дека не постојат соодветни институции за образование на возрасни лица.

Можноста на старите лица да формираат здружение не е доволно искористена. Постојат само НВО Универзитет Трето животна доба, и НВО во „Шутка“. И покрај сознанието дека постојат здруженија на стари лица, само 20,2% од старите лица се вклучени во нив, Сојуз на пензионери

17,2%, 2% во НВО формирани од страна на старите лица. На прашањето што организираат здруженијата, како најприсутна активност се екскурзиите - 14,1%, а 9,1% предавањата на теми за кои старите имаат интерес.

Проучувајќи ја потребата за добивање повеќе информации за правата и организираниите социјални услуги за старите лица, 70,5% од нив истакнаа дека имаат потреба за повеќе информации, и тоа, 41,3% од старите лица истакнаа дека имаат потреби за информации за постапките за остварување на правата од областа на здравствената заштита, 35% од социјалната заштита, потоа постапката за остварување на правата од пензискиот систем, вработување и многу малку за образование.

Заклучок

Во Република Македонија не постојат посебни институции за образование на возрасни, ниту, пак, се алоцираат финансиски средства за таа намена, што не е во согласност со Законот за образование на возрасни кој ги опишува можностите и формите на едукација.

Постои недостиг од инфраструктурни капацитети на сите нивоа на образование, само во поголемите градови има можности за преквали-

фикација, доквалификација и континуирано образование, и тоа при Агенцијата за вработување, Работничкиот универзитет и во рамки на мал број на НВО.

Потребно е обезбедување на стандарди во квалитетот на континуираното и доживотното образование на возрасните, во зависност од индивидуалните интереси и потреби на старите лица и согласно потребите на пазарот.

Summary

This paper analyzes the continuing education of the elderly in relation to: the need, coverage, availability, quality secured, and obstacles in achieving what is defined by the laws in the education system.

Education of the elderly should lead to significant progress on eradicating of poverty and overcoming the problems of the elderly in the systems of social protection, labor market / unemploy-

ment, health care which are leading to further social exclusion. Differences in education of the old population are source of status differences in later life. Exclusion of older people from continuing education is specifically expressed in those with incomplete primary, i.e. secondary education, and poorer people as well as people from rural areas. This opens space for the further exclusion of the elderly.

Литература

- Abrahamson, P. (1997) Combating Poverty and Social Exclusion in Europe, u W. Beck, L. van der Maesen i A. Walker (eds.) The Social Quality of Europe. The Hague: Kluwer Law International.
- Abrahamson P., (1995) Welfare Pluralisms towards a New Consensus for European Social Policy? Current Politics and Economics of Europe, No 5.
- Агенција за вработување на Република Македонија: <http://www.zvrm.gov.mk/>
- Државен завод за статистика на Република Македонија: <http://www.stat.gov.mk/>
- Evropska socijalna povelba: http://www.covekovi-prava.gov.mk/html/evropska_socijalna_povelba.htm
- Закон за образование на возрасни, „Службен весник на РМ“, бр. 7/2008
- Меѓународни документи за човекови права: <http://www.covekovi-prava.gov.mk>.
- Министерство за труд и социјална политика: <http://www.mtsp.gov.mk>
- Министерство за труд и социјална политика (2004), Реформи во социјалната заштита, Скопје.
- Министерство за труд и социјална политика (2007), Социјална слика на РМ, Скопје.
- Министерство за здравство на Република Македонија: <http://www.zdravstvo.gov.mk>
- Munday B. (1993), Social Services in Europe, European Institute of Social Services, Berlin.
- Podgorac S., (2008), Ostareti na otoku, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb
- Social Exclusion Unit (2001) Preventing Social Exclusion. Report by the Social Exclusion Unit, March
- UNDP - United Nation Development Programme <http://www.undp.org/>
- World Health Organization – Regional Office in Europe <http://www.euro.who.int/>
- World Health Organization (WHO): <http://www.who.int/en/>